

УДК 371.036

Анна Чернишова

ЗМІСТОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ “ХОРЕОГРАФІЯ” У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Зміни в політичному, економічному та соціальному житті держави вимагають формування гармонійно розвиненої особистості. Однак досвід найбільш розвинених країн світу свідчить про необхідність радикальної перебудови в галузі науки, освіти та культури у напрямі створення можливостей для дитини вільно розвиватися. Одним із найважливіших завдань модернізації освіти є підвищення якості професійно-педагогічної підготовки студентів педагогічних навчальних закладів, яка є важливим підґрунтям їх майбутньої професійної діяльності.

Особливої ваги у розв'язанні зазначеної проблеми потребує питання озброєння студентів комплексом умінь, що традиційно вважалися прикладними (уміння співати, танцювати), оскільки у більшості загальноосвітніх шкіл зміст навчання розширюється шляхом введення такого предмету, як хореографія. Додаткової уваги зазначена проблема набуває у контексті підготовки майбутніх учителів початкових класів, тому що саме у молодшого школяра завершується фізичне та фізіологічне формування.

Вивчення практики роботи загальноосвітніх навчальних закладів показало, що в сучасних умовах спостерігається розрив між новими завданнями, які стоять перед педагогічними працівниками у зазначеному напрямі, та якістю їх реалізації у професійній діяльності вчителя.

У науковій літературі розробка проблем хореографічного мистецтва здійснюється в історико-аналітичному, проблемно-теоретичному, фольклорно-етнографічному й освітньо-методичному напрямках. Історико-аналітичний напрям репрезентований дослідженнями А. Гуменюка, К. Гойзеловського, К. Василенка, М. Максимова, С. Безклубенка, Г. Боримської, М. Загайкевич, Ю. Станішевського, В. Шкоріненка, в яких хореографічне мистецтво розглядається як творення художнього образу на основі ритмічної зміни систематизованих виразних положень людського тіла, і за таких умов актуалізується розвиток виконавської творчості та рівень сприйняття новацій. Дослідження теорії хореографічної культури репрезентовані працями Ю. Станішевського, Т. Чурліги, А. Кривохижі, О. Колоска, Л. Цветкової, в яких аналізуються становлення і розвиток української сценічної хореографії з огляду синтезу класичного та народного танцю. У роботах М. Загайкевич та В. Пасютинської

розкриваються фольклорно-етнографічні джерела українського балету. Процес сценізації українського народного танцю проаналізовано у працях В. Верховинця, А. Гуменюка, К. Василенка.

Як і будь-який науково-теоретичний об'єкт, окреслена проблема потребує вивчення певного комплексу категорій і понять, серед яких ключовою є категорія “хореографія”. Метою нашого дослідження стало визначення змістової характеристики зазначеного поняття.

Сьогодні термін “хореографія” є досить популярним, хоча й вживається не у первинному значенні. Термін “хореографія” походить від грецьких слів *χορεία* – танець, хоровод; *γραφή* – писати. Застосований уперше французьким балетмейстером Р. Фейє у 1700 р. в його буквальному значенні – нотації або стенографічного запису танцювальних па [26, с. 170]. Згодом зміст терміна змінився: він став застосовуватися до задуму постановника танців, свого роду програми балету, і навіть ширше – до танцювального мистецтва в цілому [30].

Термін “хореографія” у значенні “мистецтво створення танців і балетів” почали використовувати з середини XIX ст. Тому автора балетів – балетмейстера називали хореографом [2, с. 370]. У розумінні мистецтва танцю у цілому термін “хореографія” стали використовувати в російській мистецтвознавчій літературі в кінці XIX – на початку XX ст. [13, с. 57].

Аналіз довідникової літератури показав, що “хореографія” – це досить складне і багатогранне поняття, базовою характеристикою якого більшість із джерел визначає мистецтво. Водночас кожен з авторів додає до нього цілий ряд додаткових ознак: 1) мистецтво створення танцю і танцювальних вистав [2, с. 370; 3; 4, с. 1351; 13, с. 57; 19; 20, с. 636; 21, с. 126; 24; 25; 26, с. 170] 2) мистецтво танцю [3; 13, с. 57; 20, с. 636; 24; 25; 26, с. 170; 29]. Водночас у ряді довідників акцентується увага на його первинному значенні – як запис рухів танцю за допомогою системи умовних знаків [2, с. 370; 4, с. 1351; 13, с. 57; 19; 20, с. 636; 25; 26, с. 170; 29].

Поняття “хореографія” розглядається у багатьох наукових джерелах. Видатний балетмейстер, викладач-хореограф Р. Захаров дає таке визначення досліджуваного поняття: “Хореографія – мистецтво танцю. У це поняття входять народні, побутові танці, класичний балет. Як і інші види мистецтва, хореографія відображає соціальні процеси, взаємини між людьми. Специфіка її полягає у тому, що почуття, переживання людей вона передає у пластичній образно-художній формі” [10, с. 93]. Отже, специфіка хореографічного мистецтва полягає в його особливих виразних засобах – музично організованих, образно-виразних формах рухів [14]. Похідним матеріалом виявлення рухів є людське тіло, за допомогою якого створюється ху-

дожній образ [5; 6; 7]. Завдяки пластичі, високому рівню розвитку моторної координації, графічній і динамічній виразності рухів, жестів, поз, через міміку, контакт очей, пантоміміку виконавець доносить до глядача зміст танцювального твору. “У танці завдяки своєрідній та складній техніці цього виду мистецтва розкривається внутрішній світ людини, її лірико-романтичні відношення, героїчні вчинки, відображається національна, стильова і історична приналежність”, – зазначає Ю. Громов [18, с. 4].

Під терміном “хореографія” в сучасних наукових дослідженнях прийнято розуміти танцювальне мистецтво, що базується на “музично організованих, умовних, образно-виразних рухах людського тіла” [1, с. 564], тобто як своєрідне художнє висловлювання, створення образу за допомогою специфічних пластичних інтонацій. В основі пластичної інтонації лежить перебіг емоцій, почуттів людини, що стають “видимими”, реальними через рухи, жести, пози та міміку.

Виходячи із зазначеного вище, можна констатувати, що термін “хореографія” у цілому розглядається як мистецтво танцю. Однак у межах нашого дослідження термін “хореографія” будемо розглядати як назву навчального предмета. З огляду на це дамо змістову характеристику поняття “хореографія” саме як навчального предмета.

Як відомо, змістове наповнення будь-якого навчального предмета (у тому числі хореографії) відображене у Державному стандарті початкової загальної освіти та визначається такими структурними компонентами: мета, завдання, змістові лінії, знання й уміння відповідно до навчальної дисципліни [9]. Разом із тим, існують авторські підходи до розробки програм із хореографії як навчального предмета.

На думку А. Тараканової (методиста вищої категорії НМЦ середньої освіти Міністерства освіти і науки України), навчальна програма з хореографії повинна включати такі структурні компоненти: мета, завдання, зміст програмного матеріалу, знання й уміння учнів, які вони повинні засвоїти [23, с. 42-45].

Порівнявши державний і авторський підходи до розробки програм із хореографії як навчального предмета, знаходимо однакові назви структурних компонентів і різне змістове наповнення. У Державному стандарті початкової загальної освіти хореографічне мистецтво розглядається як змістова лінія освітньої галузі “Мистецтво” та дається загальна характеристика всіх видів мистецтва як навчальних предметів у цілому. У Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах хореографічне мистецтво розглядається як окремий навчальний предмет художньо-естетичного циклу, дається детальна характеристика таких структурних компонентів, як мета та завдання [11].

Проте структурний компонент, який характеризує знання й уміння учнів, засвоєних у процесі вивчення курсу, взагалі відсутній. Авторські ж програми конкретизують змістове наповнення кожного структурного компонента відповідно до навчального предмета “Хореографія”.

Виходячи із зазначеного вище та завдань нашого дослідження, змістове наповнення хореографії як навчального предмета представлено у табл. 1.

На сучасному етапі розвитку системи освіти Міністерством культури і туризму України, Державним методичним центром навчальних закладів культури і мистецтв України затверджений типовий навчальний план, який визначає державний стандарт початкової спеціальної мистецької освіти (ст. 12 Закону України “Про освіту”, ст. 16 Закону України “Про позашкільну освіту”, ст. 16 Основ законодавства України про культуру) і встановлює вимоги до змісту й обсягу освітньої підготовки учнів.

У новому типовому навчальному плані відбулися певні зміни: до підготовчого класу “О” приймаються учні у межах встановленого планового контингенту. Це діти, для яких розроблена програма з вправами для розвитку та укріплення природних даних, елементарних навичок координації рухів, сприйняття музики, використання лікувальних рекомендацій для виправлення постави, плоскостопу. Учні, які навчались у класі “О”, вже мають певні навички, знання та вміння, що дозволяють у 1 класі вже з перших днів навчання займатися програмою “Класичного танцю” та долучатися до хореографічного мистецтва через вивчення нових блоків знань: “Постановка номерів”, “Початковий курс історії хореографічного мистецтва”, “Постановка спектаклів”. Керівник закладу в межах розрахунку годин має право залучати фахівців на предмет “Постановка концертних номерів”.

Ті учні, які закінчили 8 клас, вважаються такими, що засвоїли повний курс навчального закладу, й отримують документ про освіту, де зазначено, що вони оволоділи програмою за фахом “Хореографія”. Найбільш талановиті учні можуть продовжити навчання у вищих навчальних закладах [16, с. 27].

Останні дослідження в галузі мистецтвознавства, філософії, педагогіки та психології мистецтва (А. Арто, А. Банфі, А. Бергсон, Ю. Лотман, Л. Масол, Я. Мукаржевський, Ф. Ніцше, Й. Хейзінга, В. Чистякова та ін.) свідчать про те, що період кінця ХХ – початку ХХІ ст. ознаменований значною і суттєвою трансформацією понять “танець” та “хореографія”, які сповнилися новим змістом. Величезна кількість дефініцій у даному випадку не є свідченням повноти їх осягнення. Серед множинності контекстів визначення танцю і хореографії можна зробити узагальнення: танець – це певний стан (екзистенція “тут і зараз”), хореографія – це просторова форма трансляції цього стану [12, с. 22-24].

**Хореографія як навчальний предмет
у середній загальноосвітній школі для учнів 1-4 класів**

Мета	Сприяти естетичному вихованню і фізичному розвитку підростаючого покоління. Формувати у дітей культуру поведінки і спілкування, прищеплювати навички ввічливості, уміння поводитися в суспільстві, бути підтягнутим, елегантним, коректним.
Завдання	Дати учням початкову хореографічну підготовку, виявити нахили дітей і задовольнити їх потребу в руховій активності. Розвинути почуття ритму, хореографічну виразність, координацію рухів і на цій основі виховувати художній смак, уміння повноцінно сприймати мистецтво танцю. Навчити дітей основ танцювального мистецтва, дати їм необхідні знання, навички, танцювальну техніку, враховуючи їх вікові особливості. Прищепити дітям любов до танцю, пропорційно сформулювати їх танцювальні здібності.
Знання	<i>Загальнохореографічні:</i> зв'язок танцювального руху з музикою (танцювальний рух, ритмічна вправа виконуються під музичний супровід, виражальні засоби музики впливають на ритмічну структуру виконання танцювального руху, характер і темп музики, передаються через танцювальний рух, музичні розміри визначають танцювальні жанри, зміст музичних творів можна передавати через танцювальні рухи); коротка історія виникнення танцю в Україні та країнах світу; видатні діячі хореографічного мистецтва в Україні; роль хореографії у житті людини, в особистому житті учня; вправи танцювального екзерсису як засіб формування постави. <i>Конкретні:</i> основні танцювальні позиції; назви вправ екзерсису, танцювальних вправ, танцювальних рухів, танців, що вивчалися упродовж усього курсу; історія виникнення деяких вивчених рухів; правила виконання вивчених танцювальних вправ, рухів; характерні особливості танців різного походження, різних регіонів України.
Уміння	<i>Загальнохореографічні:</i> визначати темп і характер музики, що супроводжує танцювальні рухи; орієнтуватися на площині, координувати свої рухи з музичним супроводом; починати рух з початком звучання музики; передавати в рухах зміст і образи музичних творів; орієнтуватися в теорії та історії танцю. <i>Конкретні:</i> виконувати вправи екзерсису; виразно, правильно і ритмічно виконувати під музичний супровід нескладні танцювальні композиції, сучасні масові танці; виконувати характерні рухи танців регіонів України, танців у сучасних ритмах; створювати образні комбінації казкових героїв і тварин на основі вивчених рухів; практично використовувати набуті знання в різних видах художньо-естетичної діяльності; аналізувати, оцінювати, порівнювати виконання танців різних походження, форм, стилів та спрямувань.

Виходячи із завдань удосконалення підготовки вчителів початкових класів, хореографію у педагогічному контексті можна розглядати як навчальний предмет, який спрямований на: виховання у молоді естетичних поглядів і смаків, любові до танцю й усього прекрасного; вироблення умінь примножувати культурно-мистецьке надбання українського народу і народів світу; утвердження здорового способу життя, повноцінний фізичний розвиток особистості, гармонію тіла і духу.

1. Балет : Енциклопедія / Гл. ред. *Ю. Г. Григорович*. — М. : Сов. энц., 1981. — 564 с.
2. Большая Советская Энциклопедия [в 30 т]. — Т. 28 : Франкфурт – Чага / гл. ред. *А. М. Прохоров*. — М. : “Советская Энциклопедия”, 1978. — изд. 3-е. — 616 с.
3. Большой толковый словарь русского языка / под ред. *С. А. Кузнецова*. — 1-е изд-е. — СПб. : Норинг, 1998. / С. Словари и энциклопедии на Академике. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/kuznetsov/12604/хореография>.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. *В. Т. Бусел*. — К. : Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2004. — 1440 с.
5. *Верховинець В. М.* Теорія українського народного танцю. — 5-е вид. / *В. М. Верховинець*. — К. : Муз. Україна, 1990. — 150 с.
6. *Волконский С. М.* Выразительный человек. Сценическое воспитание жеста (по Дельарту) / *С. М. Волконский*. — СПб., 1913. — 212 с.
7. *Волынский А. Л.* Статьи о балете / Сост. *Г. Н. Добровольская*. — СПб. : Гиперрон, 2002. — 400 с.
8. *Гінтерс З. В.* Культурологічний словник-довідник / *З. В. Гінтерс*. — К. : ВД “Професіонал”, 2006. — 328 с.
9. Державний стандарт початкової загальної освіти. Постанова від 20 квітня 2011 р. № 462, Київ. / Законодавство України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-п> — 26.01.12 р.
10. *Захаров Р.* Слово о танце / *Р. Захаров*. — М. : Молодая гвардия, 1976. — 159 с.
11. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / Офіційний веб-сайт Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.zipro.net.ua/index.php?page_id=433 — 28.01.12 р.
12. *Кравчук О. Г.* Художність театрального дійства в сучасному хореографічному мистецтві / *О. Г. Кравчук* // Вісник Міжнародного слов'янського університету, Мистецтвознавство. — Т. IX. — № 1. — Харків : МСУ, 2006. — С. 22—24.
13. Музыкальная энциклопедия: [в 6 т.]. — Т. 6. Хейнце — Яшугин / гл. ред. *Ю. В. Келдыш*. — М. : Сов. Энциклопедия, 1982. — 1008 с., ил.
14. *Новер Ж.-Ж.* Письма о танце и балетах / *Жан-Жорж Новер* ; Пер. и вступ. статья *Ю. И. Слонимского*. — Л. ; М. : Искусство, 1965. — 375 с.
15. Педагогическая энциклопедия [в 4 т.]. — Т. 4 / гл. ред.: *И. А. Каиров* (глав. ред.), *Ф. Н. Петров* (глав. ред.) [и др.]. — М. : “Советская энциклопедия”, 1968. — 912 столб. с илл.
16. *Писарева І.* Становлення та розвиток хореографічної освіти в контексті художньої культури на Донбасі / *І. Писарева* // Вісник Міжнародного

- слов'янського університету, Мистецтвознавство. — Т. IX. — № 1. — Харків : МСУ, 2006. — С. 27.
17. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. — К. : Генеза, 1997. — 400 с.
 18. Самодеятельное хореографическое искусство в клубе : Сб. науч. тр. / Отв. ред. Ю. И. Громов. — Л., 1988. — 98 с.
 19. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. — К. : Українська Радянська Енциклопедія Академії Наук УРСР, 1974. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ukrajintsine.narod.ru/slovyuk_meln/index.html — 30.01.12 р.
 20. Словник іншомовних слів / [уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкаранута]. — К. : Наук. думка, 2000. — 680 с.
 21. Словник української мови: [в 11 тт.]. — Т. 11 / за ред. І. К. Білодіда. — К. : Наукова думка, 1980. — 699 с.
 22. Соціологічна енциклопедія / [уклад. В. Г. Городяненко]. — К. : Академвидав, 2008. — 456 с. (Серія “Енциклопедія ерудита”).
 23. Тараканова А. Хореографія. Програма для середньої загальноосвітньої школи (1-4 класи) / Аліса Тараканова // Початкова школа. — 2003. — № 12. — С. 42—45.
 24. Толковый словарь Ожегова / Под ред. С. И. Ожегова, Н. Ю. Шведова. — 1949-1992 / Словари и энциклопедии на Академике. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/261922>.
 25. Толковый словарь Ушакова / гол. ред. Д. Н. Ушакова. — 1935-1940 // Словари и энциклопедии на Академике. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/1082658>.
 26. Українська радянська енциклопедія : [в 12 тт.] / за ред. Антонова О. К., Бажана М. П. — Т. 12. друге вид-ня. — К. : Головна редакція української радянської енциклопедії, 1985. — 972 с.
 27. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарук. — К. : Абрис, 2002. — 744 с.
 28. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник / В. Б. Шапар. — Х. : Прапор, 2004. — 640 с.
 29. Энциклопедия Брокгауза и Ефрона / Под ред. Брокгауза-Ефрона. — СПб., 1890-1907 // Словари и энциклопедии на Академике. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz/22434> — 18.01.12 г.
 30. Энциклопедия Кольера. — Открытое общество, 2000 / Словари и энциклопедии на Академике. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_colier/451/ХОРЕОГРАФИЯ — 8.12.12 г.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2012

А. Чернышова

Смысловая характеристика понятия “хореография”

в контексте профессионально-педагогического образования

В статье исследуется проблема профессионально-педагогической подготовки будущих учителей начальных классов к преподаванию хореографии в общеобразовательной школе в контексте изучения

комплекса категорій і понять, среди которых ключевой является категория “хореография”. Представлена смысловая характеристики выделенного понятия.

Ключевые слова: подготовка будущих учителей начальных классов, хореография, танец.

A. Chernyshova

**Semantic Description of the Notion of “Choreography”
in the Context of Professional and Pedagogical Training**

The article deals with the problem of vocational and pedagogical training of future teachers of primary classes to choreography teaching at a secondary school. The author considers certain complex of categories, among which a key category is “choreography” and gives a semantic description of the notion of “choreography”.

Key words: training of future teachers of primary classes, choreography, dance.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник С. В. Коновець